

Recenzii

– pășește într-o posibilă *noche oscura* (cum a numit-o Ioan al Crucii) pentru a-L întâlni pe Mirele ceresc. Astfel martirul, fi ind străpuns de sulitele romane pentru a deveni „o cruce vie, [o] cruce suferindă, [o] cruce însufl eșită”, a ajuns în „îmbrățișarea lui Dumnezeu” în slavă.

Din punct de vedere al conținutului teologic al textului, relevantă este relația dintre Hristos, cruce și martir. Acesta din urmă posedă calitatea de mărturisitor prin excelență al Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Încheiem prezentarea noastră prin a reda acest aspect prin însăși cuvintele autorului, pline de o profundă semnificație teologico-mistică, care trimit la textul paulin de la Coloseni 1, 24: „Această tristețe a tragediei Răstignitului, pe care crucea nu o simțea, a resimțit-o Dimitrie în tragedia muceniciei sale: întru care el și-a întins mâinile în așa fel ca sulitele să poată cât mai lesne să-i străpungă inima și astfel înfățișa semnul crucii, și cu trupul său a corectat imperfecțiunile crucii lui Dumnezeu. Omul are chipul crucii, și, întinzând mâinile, mai vădit o înfățișează. Mai mult, Dimitrie a fost cruce și cel care a suferit pe cruce, astfel el de unul singur a primit rană în coastă, și singur diriguia nemișcat loviturile corpului de sulite. Crucea lui Hristos era nesimțitoare fără patimă și de aceea nici simțire, nici durere nu a avut în suferința ispășitoare: Dimitrie era o cruce simțitoare, cruce suferindă, cruce care într-adevăr suportă chinurile, ca să corecteze lipsurile crucii Domnului și durerea Domnului răstignit. Pe crucea Golgotei a suferit Hristos, întrucât era muritor. Pe crucea lui Dimitrie, Hristos nu a suferit, deoarece este nemuritor, în schimb a suferit crucea, deoarece era o cruce vie, cruce suferindă, cruce însuflețită; Dimitrie s-a preschimbat în cruce” (p. 57-58)

Pr. Colțea Daniel Alexandru

Ligia Ruscu, *Cantemir: inorogul în labirintul neștiinții*, Editura Polirom, Iași, 2023, 202 p., ISBN: 978-973-46-9449-5

În seria de „Biografii romănate” de la editura Polirom a apărut un volum dedicat lui Dimitrie Cantemir (1673-1723). Pentru foarte scurtă vreme domn al Moldovei (1710-1711), acesta nu a fost doar un om de stat, ci și un prolific om de litere, reprezentant de seamă al iluminismului european. Membru al Academiei din Berlin – la cererea căreia a scris *Descrierea Moldovei*, completată mai târziu de *Hronicul vechimei a romano-moldo-valahilor* –, Cantemir a fost autorul monumentalei *Istorie a Imperiului Otoman*, lucrare de referință a istoriografiei europene până la mijlocul secolului al XIX-lea. Poliglot remarcabil (vorbea și scria în unsprezece limbi!), a compus o operă vastă, aducându-și contribuția la impunerea unei culturi de tip umanist în calitate de istoric, filosof, etnograf, lingvist, compozitor, muzicolog, orientalist, fiind – nu în ultimul rând – autorul primului roman din literatura română, *Istoria ieroglifică*.

După cum scria un exeget, viața lui Dimitrie Cantemir este în sine un roman¹⁰. Este motivul pentru care nu doar istoricii – sau istoricii literari – i-au cercetat în amănunt viața

¹⁰ Bogdan Crețu, „Dimitrie Cantemir – personaj de roman”, în *Observator Cultural* nr. 1169 (2023), text disponibil la adresa electronică: <https://www.observatorcultural.ro/articol/dimitrie-cantemir-personaj-de-roman/> (accessed on 28.12.2023).

Recenzii

(a se vedea monografiile scrise de Ilie Minea, Giorge Pascu, P.P. Panaitescu, Constantin Măciucă, Ecaterina Țarălungă, Tudor Dinu, Ștefan Lemny, la care se adaugă sinteza *Dinastia Cantemireștilor*, coordonată de Andrei Eșanu), ci și unii scriitori l-au avut ca personaje literare: vezi pe Alice Botez, în poemul dramatic *Dioptrele sau Dialog la Zidul Caucazian* din 1975, ori pe Dumitru Almaș, cu un roman din 1981, *Inorogul cel înțelept*.

Sintagma din titlul cărții de față provine din partea a doua a *Istoriei ieroglifice*, în care naratorul îi deplânge pe cei care, din ignoranță și prostie, nu pot pătrunde dedesubturile realității: „în lavirinthul necunoștinții să încuia, al căruia cheie când să va afla și a cui mână a o prinde și cu dînsa lavirinthul a deșchide să va învrednici supt vremile de apoi ieste să așteptăm“. „Lavirinthul necunoștinții“ este, de fapt, lumea în care-i este dat principelui să trăiască.

Ca metodă narativă, ne-am fi așteptat ca autoarea să utilizeze unul comun scrierilor de acest gen – persoana întâi, un document confesiv fictiv, pus pe seama personalității notorii. Dar Ligia Ruscu a recurs la o altă metodă narativă, mult mai ingenioasă, care constă în prezentarea câtorva momente-cheie din viața lui Dimitrie Cantemir. Astfel, regăsim cinci momente semnificative, fiecare stând sub titlul uneia dintre operele sale: *Descriptio Moldaviae* (1685, vara), *Kitab-i-musiki* (1694, primăvara), *Istoria ieroglifică* (1704, vara), *Historia Incrementorum atque Decrementorum Aulae Othomanicae* (1711, vara), și respectiv *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* (iulie 1718). Fapt și mai interesant, fiecare dintre acestea este pus pe seama câte unui personaj secundar, care joacă rolul de a reflecta figura principală, cea a lui Cantemir. Drept urmare, romanul posedă uneori un efect de-a dreptul cinematografic romanului. În plus, la finele fiecărui episod este inserat câte un pasaj dintr-un presupus document de epocă – fie o epistolă a lui Ieremia Kakavelas, fie un raport diplomatic ori vreo „notă informativă“, fie chiar un pasaj din corespondența familială a lui Alexandru Mavrocordat, marele dragoman al Imperiului Otoman (care află că e înfățișat în *Istoria ieroglifică* sub forma Camilopardului, adică a girafei), ori din aceea academică a lui Leibniz, prin care cere sprijin pentru admiterea lui Cantemir în Academia berlineză.

Figură de excepție nu doar a culturii românești, ci și europene, Dimitrie Cantemir a reprezentat, cu siguranță, o provocare pentru evocarea pe care a trebuit să o facă autoarea. Cadru didactic la Facultatea de Istorie de la Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj – unde a obținut titlul de doctor în istorie în anul 2001 – aceasta a scris și opere de ficțiune: la aceeași editură ieșeană au apărut romanele *O dimineață la vânătoare* (2014) și *O căutare* (2017). Această dublă calitate, de istoric și romancier, a constituit o bază solidă pentru a duce la bun sfârșit prezentarea unuia dintre cei mai de seamă oameni de cultură de la noi. (Importanța gândirii sale a fost recunoscută prin proclamarea anului 2023, de către Guvernul României, ca „anul Cantemir”).

Într-un interviu¹¹, autoarea recunoștea nu doar provocarea imensă pe care a avut-o de depășit, ci și soluția salvatoare: „Dificultatea principală a acestui proiect a fost nevoia de a cuprinde viața atât de variată și agitată a lui Cantemir în doar două sute de pagini. M-am oprit la soluția de a-l înfățișa prin cinci instanțe luate la momente separate în timp și

¹¹ Publicat în revista orădeană *Familia* și disponibil la adresa electronică: <https://revistafamilia.ro/?p=7948> (accesat la 29.12.2023)

spațiu de către cinci personaje diferite (majoritatea fictive), care îl văd fiecare cu alți ochi. Metoda se potrivește bine unui personaj ca acesta, care și-a petrecut viața în segmente distincte în locuri diferite – Moldova, Istanbul, Rusia –, și are avantajul că permite schițarea fundalurilor istorice și culturale aparte, nu neapărat familiare cititorului, înaintea cărora se petrec evenimentele”. În ce privește modul în care a decurs scrierea cărții, tot autoarea afirmă că a făcut „echilibristică între două pante alunecoase”: „Pe de o parte, dată fiind aplecarea românului de pretutindeni de a-și venera glorioșii înaintași, pe măsură ce ne întorcem mai mult în timp, ceea ce era carne și sânge tinde să se prefacă în statuie; până ajungem la Traian și Decebal, avem granit curat. Am căutat așadar să dau statuia jos de pe soclu. Celălalt risc este însă ca, urmărind evenimentele vieții unui om dincolo de realizările sale publice, să te cufunzi atât de tare în detaliile mărunte ale existenței sale private încât cititorul să nu mai înțeleagă cum, din atâtea bube, mucegaiuri și noroi, s-a putut naște o operă de asemenea anvergură. Am căutat astfel să urmez învățătura oracolului din Delphi, *μηδὲν ἄγαν*: «nimic în exces»”.

Încheiem prezentarea de față tot cu cuvintele Ligiei Ruscu, care își exprima dorința ca romanul *Cantemir: Inorogul în lavirinthul neștiinții* să fie citit „cum zicea careva în *Alice în țara minunilor*: «Începe cu începutul și continuă până ajungi la sfârșit: apoi te oprești», dacă mai poți”.

Pr. Colțea Daniel Alexandru

Martin Baumann, Alexander-Kenneth Nagel, *Religion und Migration*, Seria Studienkurs Religion, Ed. Nomos, Baden-Baden, 2023, 243 p., ISBN: 978-3-8487-7916-1 (print), 978-3-7489-2305-3 (ePDF).

Seria Studienkurs Religion a Editurii Nomos din Germania oferă excelente introduceri în tematici din sfera religiosului. Subintitulată „Lehrbuchreihe für Studierende der Religions- und Kulturwissenschaft sowie Lehramtsstudierende” (serie de manuale pentru studenții studiilor religioase și culturale, precum și pentru cei cu profil didactic), seria reunește lucrări care își propun să ofere în limbaj accesibil informațiile de bază, fundamentate științific și orientate spre rezolvarea problemelor din viața reală. Aceste volume sunt adevărate comori pentru toți cei care vor să dobândească o perspectivă corectă asupra unui domeniu de actualitate, să înțeleagă toate ramificațiile și complicațiile acestuia și în același timp să găsească soluții pentru multiplele provocări ale lumii de azi.

Martin Bauman și Alexander-Kenneth Nagel oferă o astfel de lucrare introductivă, dar foarte cuprinzătoare și foarte bine documentată, pentru domeniul religie și migrație, un domeniu de mare actualitate atât pentru cercetare, cât și pentru practica vieții de zi cu zi. Deja în prefață este subliniată importanța socială a temei în timpurile pe care le trăim și sunt formulate întrebările majore ale domeniului, privind atât dinamica religioasă în contexte migraționale, cât și dinamica migrațională sub raport religios (p.5).

Cartea este structurată pe nouă capitole. Primele cinci formează partea sistematică a lucrării, în vreme ce ultimele patru reprezintă partea aplicată.

Primul capitol introduce conceptele de migrație, respectiv religie. În cazul migrației se vorbește despre migrațiile istorice și cele din prezent (p. 13u.) și despre diferitele teorii